

TÜRK TOPLUM TARİHİNDE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE OSMANLILIK

Yüksel YILDIRIM

Giriş

Sosyolojinin toplumu ve toplum olaylarını açıklama bilimi olduğu gerçeğinden hareketle Türk toplumunu açıklama çabaları da çeşitli şekillerde karşımıza çıkmıştır. Toplumsal yapı ve bir anlamda kimlik tartışmaları etrafında şekillenen bu açıklama biçimleri karşısında biz en geçerli söylemin tarihsel süreç içinde ve bu sürecin temel dinamiklerine bağlı kalınarak yapılacak bir izah çabası olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle Türk toplum tarihini dünya tarihi içinde ve bu tarihin temel çatışmaları ile bağlantılı olarak okumanın en doğru biçim olduğunu savunuyoruz. Çalışmamızda da böyle bir çaba hâkimdir. Dünya tarihini açıklama yöntemimiz ise Kemal Tahir ve Baykan Sezer düşüncesinin omurga kabul edildiği Doğu-Batı çatışması kuramı etrafında şekillenmektedir. Bu metin de söz konusu kuramın konuyu ana hatlarıyla ortaya koyma biçiminin kısa bir özeti denemesi niteliğindedir.

Doğu-Batı Ayrımı ve Çatışması

Dünya tarihinde Doğu-Batı ayrımı net bir şekilde coğrafyanın insan birlikteliklerine sunduğu koşulların farklı biçimde değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır denilebilir. Bilinen insanlık tarihinin çok büyük bir kısmında avcı-toplayıcı bir hayatın söz konusu olduğunu, günümüzden yaklaşık 11.000-12.000 yıl önce dünyanın çeşitli bölgelerinde ve farklı zamanlarda tarıma geçildiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda yerleşik hayata ve bunun bir görüntüsü olarak yerleşik uygarlığa geçiş yeryüzünde eş zamanlı olmamıştır. Tarımın yapılabilmesi için öncelikle verimli ve kendini yenileyebilen topraklara sahip alanların bulunması gerekmektedir. Asya ve Avrupa top-

rakları bu yönden toplumlararası farklılaşmaların temelini oluşturacak farklı yapılara sahiptir. Asya'da ve Nil'i katarsak kısmen Afrika'da bir yanda büyük ve her yıl taşıdığı alüvyonlarla kendini yenileme potansiyeline sahip nehirler ve bunların hemen yanında çöl, bozkır ve ormanlar bulunurken; Avrupa nispeten eşdeğer verimde fakat Asya'ya nazaran daha bereketsiz topraklara sahipti. Bu durum Avrupa'da uzun süre tarımın gezginci karakter taşımasına neden olurken Asya'da tarımla uğraşan topluluklar nehir kenarlarına yerleşerek tarım devriminin ön koşullarını oluşturacak yapılanmalara gittiler. Bu şekliyle Asya topraklarında verimli ovalarda tarımla uğraşarak belli bir zenginlik içinde yaşayan neolitik toplumlar bulunurken, yanı başlarında söz konusu zenginliğe göz diken çöl, bozkır ve orman halkları tarihin ilk çatışmasının, göçebe-yerleşik çatışmasının başlatıcısı oldular.

Uygarlık tarihinin bu döneminde mevcut hikâye, göçebelerin iştahını kabartan üretim fazlasının yağmalanması girişimine karşı yerleşik tarım toplumlarının bu girişime engel olma çabası şeklinde cereyan etmektedir. Bunun için, toplumun içinden bir kesim, güvenlik sorunu ile ilgilenecek göçebe saldırılarına karşı savunma görevini yerine getirecek, bunun için gerekli tahkimatın inşası ve bakımı ile sorumlu bu unsur, artan nüfus ve toprağın kendini yenilemesi sorunu karşısında uygarlık tarihinin o döneme kadar görmediği sıçramayı yaratacak bir açmazın çözümünü üstlenecektir. Mevcut şartlarda güvenlik sorununun belli bir çözüme kavuşturulması ile birlikte sükûnet içinde üretimin gerçekleştiği toplumda bir yandan nüfus artarken bir yandan da ekilebilir alanların sınırına gelmiş, böylece yerleşik tarım toplumlarına büyük imkânlar yaratarak göçebe-yerleşik zenginlik farkının oluşmasına zemin hazırlayan topraklar aynı toplumları büyük bir açmaza sürüklemiştir. Avrupa'da toprağın verimini kaybetmesiyle bölgeyi terk edip başka bir yerde tarım yapma imkânı bulunurken, Asya'da söz konusu toplumlar nehir kenarlarına hapsolmuş durumdaydılar. Bu durum, onlara bir yandan büyük bir açmazı diğer yandan da "Asya mucizesi" denilen büyük bir uygarlık sıçramasının imanlarını sundu. Bu toplumların güvenliğinden sorumlu askerî sınıf, üretim sorununun çözümüne de hasredildi ve akarsuların daha fazla alanı sulamasına olanak tanıyan sulama kanalları açılması işini üstlenerek üretimin tarihte o ana dek görülmemiş boyutlarda artarak devamını sağladı. Toprağın kendini yenilemesi sorununu büyük bir sıçrama ile çözen bu sınıf, üretim ve güvenlik problemlerinin üstesinden gelerek, insanların kendi başlarına başa çıkamayacakları bir sorunu, belli bir örgütlenme ile ortadan kaldırarak tarihte devlet kavramının da yaratıcısı ve somut görüntüsünü oluşturdular. Bu anlamda, insanoğlunun uygarlığa geçişi Yakın-Doğu yerleşik tarım toplumlarının ortaya çıkarak, önce sulak nehir kenarlarında tarım yapmaya başlaması, gerçek anlamıyla da toprağın kendini yenileme sorununa o güne kadar görülmemiş boyutlarda bir çözüm getirmeleri sayesinde gerçekleşmiştir.

Yerleşik tarım uygarlıklarında üstesinden gelinen sorunların çözümünü sağlayan güç olarak Devlet'in kendine ekonomik bir temel yaratmaya çalışması sonucu uygarlık tarihi farklı bir boyuta evrilecektir. Bu uygarlıkların söz konusu maddi temel için şehir endüstrilerine gerekli olan hammadde ihtiyaçlarının karşılanması sorunu, önce belli ticaret kolonileri ve sonraki aşamada tüccar devletlerin, ardından da Yunanlılıkla birlikte Batı uygarlığının temelini oluşturdu. Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) devletlerinin kurulduğu bölgeler tarım üretimi için oldukça elverişli, ancak endüstri için ihtiyaç duyulan malzemelerden yoksun bölgelerdi. Bunun sağlanması amacıyla çevre bölgelerden hammadde transferine dayalı çok geniş bir ticaret ağı oluşturuldu ve hem göçebelerin yerleşik uygarlıklarla savaş dışında farklı bir ilişki kurabilmelerine hem de Doğu'nun karşısında yeni bir aktörün oluşarak dünya tarihinin günümüze kadar tamamen değişmesine neden olacak yeni bir ilişki biçimi ortaya çıkmış oldu.

Doğu şehirlerine kanalize edilen hammadde karşılığında ATÜT devletlerinin üretim fazlasının bir bölümü bu alışverişin diğer unsurlarına aktarılyordu. ATÜT devletleri, kendi ekonomik temelini oluşturan hammadde ticaretini toplumun içinden bir sınıfa teslim etmemişler, ekonomik temele ortak olabilecek muhtemel bir gücün siyasi alanda da söz sahibi olmasından çekindikleri için bu işi yabancılarla görmeyi tercih etmişlerdir. Doğu'nun karşısında farklı uygarlıkların ve bu arada Batı'nın oluşmasını sağlayan etken budur. Doğu ticaret tekeli, bir süre sonra Yunan şehir devletlerinin eline geçecektir. Yunanlılık, bu noktada, bir yandan Doğu'yu kendine yabancılaştırarak ve de hammadde kaynaklarını Doğu pazarlarına kapatarak ticaret tekeli paylaşılmaya izin vermeyecek, diğer yandan da bu ticarete elinde tuttuğu önemli stratejik noktaların gerisinde yer alan halkları Doğu'ya yabancılaştırarak Doğu-Batı ilişkilerinin denetimini sağlamaya çalışacaktır. Bunu yaparken de gerisindeki halklarla birlikte kendi öncülüğünde bir Yunanlılık bilinci sağlamış, kan bağı ve etnik kökene dayanmayan ve modern milliyetçiliğin öncüsü sayılabilecek bir millet formu geliştirmiştir. Bu şekliyle Doğu üretici uygarlıkları karşısında Batı (Yunan) uygarlığı ve kendilerinin bilincine vararak belirginleştirdiği bir barbar-uygar (Doğu-Batı) ayrımı mevcuttur.

Doğu-Batı ayrımının, Doğu-Batı çelişkisi ve çatışmasına dönüşmesi ise Yunan'ın ilişkilerde takındığı tutuma bağlı olarak şekillenmiştir. ATÜT devletinin üretim fazlasını elde etmek için Yunan'ın önünde ticaret dışında bir yol daha bulunmaktaydı: Doğu limanlarına yapılan baskınlarla daha fazla miktarda artı-ürünün Batı'ya aktarılması... Batı'da mevcut gezginci tarım imkânlarının artan nüfusla birlikte sınırına gelinmesi, ayrıca Yunanistan'ın coğrafi konumu nedeniyle ilk günlerinden itibaren denize dönük bir ülke olması denizin karşı tarafındaki uygarlıklara başka gözle bakılmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Yunanlılık Doğu'nun üretim fazlasını yalnızca

hammadde ticareti ile değil, aynı zamanda örgütlü bir soygun sistemiyle ele geçirmeye çalışan bir bilincin adı olmuştur. Bu durum, yani Batı'nın ticaret kapsamında hakkı olandan daha fazlasına göz dikmesi uygarlıklar arasında ilişkinin doğrudan çelişkiye dönüşmesine, Doğu'nun savunma sisteminin bu çelişkiye karşı harekete geçmesi ise tarihte Doğu-Batı çatışması sürecinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Önceleri yerleşik tarım toplumlarını göçebelere karşı koruyan asker devlet sistemi artık bir cephe siyaseti ile birlikte Doğu'nun öncü ve savunucu gücü olarak yeni ve daha örgütlü bir güce, Batı'ya karşı çalışmaya başlamıştır.

Asur ile başlayan Doğu asker-devlet geleneği, Perslerle birlikte Doğu-Batı çatışmasında Doğu'nun askerî gücü olarak Batı soygunu karşısında bir cephe devleti biçiminde kendini gösterecektir. Perslerle yapılan savaşlar Batı için Yunanlığın belirgin bir şekilde ideolojiye dönüşmesine ve cephe bilincine her iki tarafın da sahip olmasına neden olmuştur. Bu durum ve Perslerin Yunan karşısında elde ettiği askeri başarılar Batı'nın da farklı biçimde örgütlenmesi sonucunu doğuracak, Pers İmparatorluğu'nun karşısında artık site demokrasileri ile tutunulamayacağını anlaşılmaya Batı'nın asker devlet örgütü olarak Makedon İmparatorluğu'nun ve başında Büyük İskender'in ortaya çıkmasının koşullarını hazırlayacaktır. Büyük İskender'in Darius karşısındaki başarısı, Doğu'nun askeri gücünün etkisiz hale getirilmesi sonucu kapılarının Makedon fatihlere ardına kadar açılmasına neden olacaktır. İskender'in Hindistan'a kadar varabilmesinin gerçek anlamı budur.

İskender'in zaferi, Yunanlığının kesin galibiyeti ile sonuçlanmasına rağmen sonunu da hazırlayan olayların başlangıcını oluşturacaktır. O güne kadar Doğu üretim fazlasından mümkün olan en fazla payı almaya şartlanmış Yunan, İskender'le birlikte Doğu'ya bütünüyle el koymaya girişecek, ancak bütün bir Yunan felsefesinin birikiminin ve zaferin verdiği özgüvenle başlanan bu süreçte Doğu'nun Batı'ya dönüşmesi yerine İskender doğululaşacaktır. Aristo'nun öğrencisi İskender, bu büyük filozofun ve gerisindeki muazam Yunan felsefesinin o güne kadar getirdiği açıklama biçimleri ile Doğu'yu çözdüğü ve Doğu sistemini yürütebileceği sanısına kapılmış, bu nedenle Doğu-Batı ilişkilerinin bilindik biçiminin dışına çıkmak istemiştir. Ancak gelişmeler, tıpkı Çin'e sızan Türklerin Çinlileşmesi ve benzeri yerleşik uygarlık fatihi göçebelere kimliklerini kaybetmeleri gibi, İskender'in Doğulu kimliğine bürünmesine yol açacaktır. Kendi kurmayları arasında da bölünmeye neden olan bu durum, bu kez karşı cephenin sözcülüğüne dönüşmeye hazırlanan İskender'in sonunu hazırlayacak ve tercihini Batılı kalmaktan yana kullananların galip gelmesiyle birlikte Yunanlılığın o güne kadarki en büyük zaferi başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Ancak burada asıl zafer Roma'nın olacak ve Makedon İmparatorluğu'nun savunmasız bıraktığı bütün bir Doğu'nun ve elbette Batı'nın hâkimi olarak tarihin -niceliksel olarak- gördüğü en uzun

ömürlü imparatorluk olan Roma İmparatorluğu'nun dönemi başlayacaktır. Artık ne Persler ne de Makedonlarda olduğu gibi "asker devlet" değil, "köpeksiz köyde değneksiz gezmek" misali bir "jandarma devlet" durumu söz konusudur ve dünyanın jandarması Roma'dır ve Doğu gücünü yeniden toparlayana kadar da bu durum devam edecektir.

Tarihte Roma İmparatorluğu, o döneme kadarki Doğu-Batı mücadelesinde Batı'nın kesin dünya egemenliğini temsil etmektedir. Doğu'nun savunma sistemlerinin kırıldığı bu dönemde bilinen dünyanın zenginlik kaynaklarının aktarıldığı bir merkez olarak Roma, dünyanın tek noktadan yönetildiği bir yönetim sistemi oluşturmuştur. Bu dönemde artık belirgin bir doğu-Batı çatışması yerine Doğu'nun yer yer Roma'ya karşı başkaldırma durumları söz konusu olacaktır. Egemenlik alanını genişletme ve bu süreçte karşısına çıkan güçlerle baş etme çabasında olan Roma'da gerek kuzeyden gelen barbar akınları gerekse Doğu'nun askeri baskısı karşısında bölünme yoluna gitti ve Batı feodal döneme girerken, Doğu Roma İmparatorluğu merkezi bir örgütlenme ile İran baskısına karşı koymaya çalıştı. Bu anlamda Batı'nın uygarlığa geçişi ve temelini Doğu toplumları olması gibi, tarihte yaşadığı büyük dönüşümlerin de başlıca sebebinin kendi iç çelişkilerinin değil, Doğu ile ilişkilerinde yattığını söylemek mümkündür.

Doğu-Batı Çatışmasında Türkler ve Osmanlılık

Doğu-Batı çekişmesi İran ve Bizans arasında kısır bir sınır mücadelesi şeklinde devam ederken güneyde yeni bir siyaset Araplar eliyle ortaya çıkacaktır. İslamiyet'in tarih sahnesinde belirmesiyle Doğu adına yeni bir öneri ileri sürülecektir. Bu önerinin etrafında toplanan Araplar ve süreç içinde Araplaşan diğer bölge halkları Batı karşısında Doğu'nun yeni sözünün sözcüsü olarak yerlerini alacaktır. Bu süreçte İran, muhalif yorumu da olsa İslamiyet'i kabul ederek Doğu cephesi içinde yer alacak ve artık öncü güç Araplar, daha önce asker devletlerin oynadığı rolü üstlenerek cephenin yeni sözcüsü ve savunucuları olacaklardır. Bu noktada İran'ın İslamiyet'i kabul biçimi, sözünü ettiğimiz gelişmelerin karşısında duramayarak öncülüğü Araplara teslim edişinin ancak eski yeri ve önemine kavuşma arzusunun da kaybetmediğinin göstergesidir. Bu durum, İslamiyet'i kabul etmesine rağmen Araplaşmamasını da sağlayacak ve dine getirdiği yorum farkı mevcut siyasetin dışında kendi önerisinin de olduğunun altını çizecektir. İran'ın bu farklı konumu daha sonra Osmanlı ile olan ilişkilerinde de kendini gösterecek ve siyasetini İslamiyet'in Ortodoks yorumu ile yürüten Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Şîî İran, her zaman İslam dünyası içinde bir ayırımın temsilcisi ve mevcut siyasete karşı alternatif bir yorumun yüklenicisi olarak belirecektir.

Arapların İslamiyet'in öncüsü olma konumları bir süre sonra yerlerini Türklere bırakacak şekilde değişecektir. ATÜT devletlerinin üretim ve askerlik işlerinin ayrılması karakterinin devamı olarak Arap Hilafeti bir süre sonra kendini üretim boyutuna hasredek ve savunma görevini ücretli Türk askerlere bırakacaklar, bu unsurlar bir süre sonra devletleşerek asker devlet geleneğinin temsilcisi olarak Doğu savunuculuğu siyasetinin yürütücüsü olarak tarihteki yerlerini alacaklardır. Bu noktada karşımıza ilk olarak Büyük Selçuklu İmparatorluğu çıkacaktır. Selçuklular, eski İran geleneğinin devamcısı olarak ve büyük ölçüde de Pers imparatorluğu haritası üzerindeki topraklarda egemenlik sürmüşler ve eski siyasetin devamcısı olmuşlardır. Mısır ve Trakya'yı dışarıda tutarsak Selçuklu ve Pers haritaları örtüşmektedir ve karşılarında da Batı'nın askeri gücü olarak öncesinde Yunan, sonra da Bizans bulunmaktadır.

Selçukluların Doğu-Batı mücadelesindeki en önemli katkısı Bizans önünde ciddi bir savunma hatta akın sistemi kurmasıdır, denilebilir. Daha sonra Anadolu Selçuklu döneminde de Haçlı Seferleri sırasında ortaya konan direnişteki rolleri önemlidir. Bu noktada kısaca Haçlı Seferleri'nden bahsetmek yerinde olacaktır. Doğu-Batı çatışmasının şiddetli çarpışmalarından ve Batı yayılcılığının somut görüntülerinden biri olan seferlerin Batı tarihi açısından belli önemi vardır. Daha önceki bir benzeri olan İskender Seferleri'nden farkı, bu kez Doğu'ya bütünüyle el koymak yerine belli köprübaşlarının, stratejik noktaların ele geçirilme amacı taşınmasıdır. Seferler sırasında önünde İskender ve Roma tecrübesi olan Batı her iki deneyden de çıkardığı derslerle Doğu'yu Batı'ya katmak yerine denetimi elinde tutacağı belli noktaların ele geçirilmesi ile yetinmiştir. Haçlı Seferleri'nin dini kaynaklı motivasyonuna ek olarak gerçekte hedef doğu zenginliklerine ulaşmak olup, belli efsanelerle süslenen gerekçelerle Doğu'ya saldırılmıştır. Bizans'ın Batı'nın askeri gücü olarak gösterdiği başarısızlıklar üzerine Avrupa doğrudan meseleye el koyacak, yeri geldiğinde IV. Haçlı Seferi örneğinde görüldüğü gibi işlevsiz kalan askeri gücünün yerini de almayı tercih edecektir.

Doğu-Batı çekişmeleri devam ederken bir başka süreç, Anadolu'nun Türkleşmesi, hem Selçuklu sonrası siyasetin yeniden şekillenmesini sağlayacak olayların alt yapısını oluşturacak hem de eskisinden daha geçerli bir cephe öncü ve sözcülüğü bu altyapının üzerine bina edilecektir. Anadolu'nun Türkleşmesi elbette Haçlı Seferleri öncesinden itibaren başlayan bir süreçtir ve bu olay sırasında da etkileri kendini gösterecektir.

Anadolu, Selçuklu döneminde siyasetin yürütüldüğü bir yer değildir. Büyük ölçüde İran geleneğinin devamı olan Selçuklu Türkleri eski siyasete yeni bir aşama getirmeden, onun salt devamcısı olarak ikinci bin yılın başında vazifelerini ifa etmektedirler. Siyasetin merkezi İran topraklarıdır. Anadolu, konar-göçer Türk nüfusun aktarıldığı bir bölgedir ve bu unsurların hem devlet

siyaseti için bir tehlike olmalarının önüne geçilmek, hem uçlarda yer alan bu unsurlar sayesinde Bizans ile arada bir tampon bölge oluşturulmak istenmiştir. İlaveten Türkistan'dan akın akın gelen bu boyların Doğu-Batı çatışması içinde zamanla eriyerek merkezi devlet için arızî bir nitelik taşımasının önüne geçilmek istenmiştir. Bu noktada merkez siyaset ile uyumsuz görünümdeki bu unsurlar din yorumlarında da ortodoks İslam'a karşı heteredoks dinî örgütlenmeler eliyle Anadolu'da yer tutmaya çabalayacaklardır. Ancak, Anadolu'ya sevk edilmelerindeki niyetten farklı olarak bu bölgede tutunan unsurlar gerilerindeki merkez siyasetten farklı olarak bu topraklarda yeni ve daha geçerli bir siyasetin yaratıcısı olacaklar ve kelimenin gerçek anlamıyla da eski siyaset merkezlerini gerilerinde bırakacaklardır.

Anadolu'nun Türkleşmesi sürecine, bir anlamda da Anadolu'nun Osmanlılaşması da denilebilir. Ve süreç gerçek anlamını Osmanlılık siyaseti ile bulacaktır. Başlangıçta merkez siyasete karşı arızî bir görüntü arz eden söz konusu unsurlar kısa süre içinde kendileri bir merkez siyaset oluşturacak biçimde örgütlenerek Doğu savunuculuğunun bayraktarlığını devralacaklardır. Osmanlılık, bu anlamda Asur'da beri gelen ve Perslerle birlikte Batı'ya karşı biçimlenen asker devlet geleneğinin "son ve en mükemmel temsilcisi" olarak sahnededir.

Belirttiğimiz bu asker devlet zincirinin son halkası olarak Osmanlı'nın kuruluş süreci ile ilgili belli tartışmalar mevcuttur. Gibbons, Bizans'ın din değiştirmiş bir devamı olduğunu iddia edecek; bunlar karşılık Köprülü Bizans değil Selçuklu geleneğinin devamı olduğunu savunacak; Wittek, Osmanlı'nın bir gaziler topluluğu olduğu tezini dile getirecektir. Bu açıklama biçimlerinin hepsinde bir etnik köken meselesi de gündeme gelecek ve Osmanlı'ya bu biçimde bir temel arama çabası da bulunacaktır. Bu konuda en geçerli açıklama Kemal Tahir-Baykan Sezer düşüncesi çerçevesinde ortaya atılacaktır. Buna göre Osmanlılık bir siyasetin adıdır ve köken arama meselesi tali bir mesele olduğu gibi, kurucuların kimler olduğu da aynı derecede talidir. Osmanlılık bir siyaset ise bunun kuranın da "Osmanlılar" olarak belirtilmesi daha uygundur. Osmanlı'nın kurulduğu dönemde Anadolu Bizans döneminden kalan bir kitle ile olduğu gibi Moğol baskısı ile bölgeye göç eden yukarıda belirttiğimiz çok miktarda aynı zamanda nitelikli unsurla doludur. Burada uzun zamandan beri mevcut ve kısa süre önce göç etmiş bu kitleler belli bir donanım, devlet kurma kabiliyet ve geçmişine sahip, bölgedeki ve dünyadaki temel çelişki ve çatışmanın ne olduğu konusunda belli bir fikri olan kimselerdi. Buna göre kurdukları devleti şekillendirmiş gerek Batı'nın gerekse Doğu'nun köklü geleneğinden aktardıkları özellikleri sentezleyip ortaya orijinal bir yapı çıkarmışlardır. Bu bağlamda Osmanlı kendinden öncekiler benzeyen yönleri olan, ancak kendine özgü ve geliştirdiği orijinal kurumları ile bir dünya devletidir.

Osmanlı devlet biçimlenmesi, kendinden önceki Doğu devlet geleneği ve asker devlet süreci ile bağlantılı olarak siyasi temel üzerine kuruludur. Devletin temeli siyasettir. Üretim sürmesini sağlamak ve bundan elde ettiği gelirle iktisadi eylemlerin üzerine bina edilmişlik görüntüsü iddia edilse bile esas faaliyet alanı bu iktisadi sürecin devamlılığını bir politika etrafında gerçekleştirmek olduğu için siyaset, devlette başat unsurdur. Doğu devlet geleneğine benzer şekilde askeri sınıf ve reaya ayrımı mevcuttur ve askeri sınıf da kendi içinde belli bir denge üzerine kurulu ayrımlar halindedir. Devlet bu ayrımların üzerindeki maddi ve manevi şahsiyetin görüntüsü olan sultanlık kurumu ile temsil edilmektedir. Mülkiyet, belli alanlarda özel mülkiyete izin verilse de topraktaki temel ilişkilerde devlete aittir. Bunun yanı sıra özel mülkiyete ve servet birikimine de Devlet'e ortak bir güç olunmasına izin verilmeyecek biçimde müsaade edilmekte, bu yöndeki girişimlerin hızlıca önü alınmaktadır. Din, Devlet siyasetinin yedeğinde ve bu siyasete memur bir kurum halindedir. Osmanlı'yı bir din devleti saymak mümkün olmadığı gibi, eylemlerini dini gerekçelere dayandırdığı için laik bir devlet de demek mümkün değildir. İmparatorluk biçimi ile tarihte var olan Osmanlılık, kurucu unsuru Türkler olmasına rağmen bir etnik unsura dayanmamış ve ona ayrıcalık da tanımamıştır. Ancak bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Türk devleti olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Devlet içinde Türk unsuru dışından insan kaynağının kullanılmasına izin verilmekte, ancak bu memuriyetin ön koşulu Müslüman olarak Devlet siyasetini benimsemek olduğu gibi bu değişim aslında bir nevi Osmanlı/Türk kimliğine bürünmek anlamına gelmektedir. Bu şekliyle Osmanlı İmparatorluğu, Batı karşısında Yakın-Doğu toplumlarının öncü ve savunucu gücü olarak kendinden önceki geleneğin hem devamcısı ancak aynı zamanda onu da -başka bir ifadeyle İran geleneğini de aşan- yeni bir siyasetin yürütücüsüdür. Kuruluştan itibaren bu anlam etrafında şekillenen siyaseti başarıyla yürüten Devlet, Yeni Çağ sonrası ilişkilerle birlikte Doğu karşısında belli bir üstünlük kazanmaya başlayan Batı karşısında yavaş yavaş bu başarıyı kaybedecek ve XIX. yüzyılın kapısına gelindiğinde başarısızlığa düştüğü Doğu savunuculuğu görevini bırakarak Batıcılaşmaya yönelecektir.

Batıcılaşma bu anlamda Türk tarihindeki en önemli aşamalardan biridir. Orta-Asya bozkırlarında göçebe-yerleşik çatışmasının aktörü olan Türkler, Yakın-Doğu'ya göçleri ile birlikte kendilerini yeni ve daha kapsamlı bir çatışmanın içinde bulmuşlar ve bu çatışmaya taşıdıkları potansiyelleri ile yeni anlamlar katarak Anadolu'nun Türkleşmesi sürecini Osmanlılık aşaması ile taçlandırmışlardır. Bu anlamda Osmanlılık, bir siyaset adı olmakla birlikte Türk tarihinin en önemli aşamasıdır. Yine gerçekte bu aşama ile bağlantısı dâhilinde önem kazanan başka bir önemli aşama da söz konusu siyasetin terk edilerek Batılı devletlerin kendi aralarındaki çelişmelerden yararlan-

rak hayatiyetini koruma çabası anlamına gelen ve mevcut askeri potansiye-
lin bu çelişme içinde kullanma yolunun seçildiği Batıcılışma aşamasıdır. Bu
durum aynı zamanda bir kimlik değişimi anlamına da gelecek ve bu süreci
beraberinde getirecektir. Günümüzde tüm yönleriyle ve çeşitli biçimlerde
Batıcılışma aşamasının devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda
aynı zamanda Batıcılışma, Türk sosyolojisinin en önemli sorunu olarak gün-
cellliğini ve can alıcı bir mesele olma özelliğini korumaktadır. Sosyolojimizin
asli vazifesi de Batıcılışmanın koşulduğu Batı sömürsünün çıkarlarına or-
tak olmadığı halde günahlarını ödeme sonucunu görerek, mevcut sömürü ve
çatışmaları aşacak yeni bir siyaset önerisinin tarihî ve toplumsal koşullarını
bulmaya çabalamaktır.

Kaynakça Yerine

Başta da belirttiğimiz gibi bu metin Kemal Tahir-Baykan Sezer düşünce-
sinin konuyla ilgili görüşlerinin bir imbiikten süzölmüş hali niteliği taşıma
amacındadır. Bu nedenle başlıca kaynaklarımız kendilerinin ortaya koydukları
eserlerdir. Metnin yazarının yıllardır iç içe olduğu, her satırını özümse-
diği, görüşlerinin biçimlendiği ve bu nedenle klasik atıf ve dipnot sisteminin
sınırları içine sığdırmak istemediği bu kaynaklar aşağıda sıralanmış olup, bu
tarz bir eleştiriye karşı yukarıdaki metnin tamamının söz konusu eserlerin
ürünü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Belirtilen eserler aynı zamanda konu
ile ilgili kapsamlı bir görüş sahibi olmak isteyen okuyucuların başvurması
gereken başucu kaynaklarıdır.

- ◆ Kemal Tahir, Notlar/Osmanlılık-Bizans, İstanbul, Bağlam yayınları, 1991.
- ◆ Baykan Sezer, “Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlılığın Yeri”, ek, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1991.
- ◆ Baykan Sezer, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1979.
- ◆ Baykan Sezer, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1991.
- ◆ Baykan Sezer, Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1981.
- ◆ Baykan Sezer, Türk Sosyolojisinin Ana sorunları, İstanbul, Sümer Kitabevi Yayınları, 1988.